

Nr 5

*Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av
väckta motioner angående ändrad sista dag för
val av justitie- och militieombudsmän.*

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 189 i första kammaren av herr *Per-Olof Hanson* och nr 242 i andra kammaren av herr *Rylander m. fl.* hemställes, »att riksdagen måtte besluta att såsom vilande antaga förslag till sådan ändring av § 68 riksdagsordningen, att i andra stycket ordet 'tionde' ersättes med ordet 'tjugonde'».

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

Reglerna om val av riksdagens ombudsmän jämte ställföreträdare för dessa finnas intagna i 68 § riksdagsordningen. Enligt dessa regler verkställs ifrågavarande val genom fyrtioåtta för tillfället nämnda valmän, av vilka vardera kammaren inom sig utser tjugufyra. Vidare föreskrives, att valmännen skola sammanträda till valförrättningen senast å tionde dagen efter den, då de blivit utsedda. Samma regler gälla såväl för ordinarie val vart fjärde år som för uppkommande fyllnadsval.

Beträffande valmännens sammankomst gällde före 1941, att valmännen »böra till valförrättningen sammanträda samma dag, då de blivit utsedda, och ej må åtskiljas förrän valen äro fulländade». Dessa bestämmelser infördes 1815 och såsom motivering anfördes, att bestämmelserna skulle bidra till »det sökta ändamålet av ordning och bestämdhet».

Liknande bestämmelser finnas beträffande konunga- och förmyndarevalnämnderna (66 och 67 §§ riksdagsordningen) samt opinionsnämnden (69 § riksdagsordningen). I fråga om valmännen för utseende av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret (70 § riksdagsordningen) saknas helt sådana föreskrifter. I praxis plägar också vid dessa val förflyta en längre eller kortare tid mellan utseendet av valmännen och dessas sammankomst för valförrättningen.

I motion (II: 187) vid 1937 års riksdag hemställdes, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande vilka åtgärder som lämpligen böra vidtagas för att giva åt — — — justitieombudsmannen och militieombudsmannen en starkare ställning gentemot domstolar, ämbets- och tjänstemän». Konstitutionsutskottet yttrade (utlåtande nr 20), efter att ha berört frågan om en förlängning av ombudsmännens dåvarande valperiod:

I visst samband med frågan om valperioden, men även oberoende därav, tarvar frågan om valsättet en utredning. Valet sker nu genom valmän, som skola förrätta detta samma dag de själva blivit utsedda, varmed kan följa, att det verkliga avgörandet sker under hand i förväg. Det torde därför böra undersökas, om icke valförrättningen må kunna uppskjutas till en senare dag för att bereda tillfälle till överläggningar mellan valmännen, och om i övrigt reglerna för valets förrättande behöva överses.

På konstitutionsutskottets hemställen beslöt 1937 års riksdag att i skrivelse till Konungen anhålla om utredning, med beaktande av utskottets synpunkter, angående bl. a. justitieombudsmannens och militieombudsmannens allmänna ämbetsställning och därmed sammanhängande spörsmål samt om framläggande snarast möjligt för riksdagen av de förslag, vartill utredningen måtte föranleda.

Inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga avgåvo i mars 1939 betänkande i ämnet (SOU 1939: 7), varvid de anförde bl. a.:

Om funktionstiden för riksdagens ombudsmän, — — — förlänges från ett till fyra år, framstår det som ett särskilt angeläget önskemål att reglerna för utseendet av ombudsmännen så utformas att de i görligaste mån garantera att valet träffar en lämplig person. Emot det hittills tillämpade valsättet kunna, såsom ock av konstitutionsutskottet vid 1937 års riksdag påpekats, vissa erinringar framställas.

De sakkunniga finna huvudprinciperna för det nu gällande valförfarandet tillfredsställande. Valet synes sålunda jämväl i fortsättningen böra företagas icke av riksdagen direkt utan genom särskilda för tillfället utsedda elektor. I fråga om den tidpunkt under riksdagens lopp, vid vilken val av JO och MO skall förrättas, finna de sakkunniga nu gällande praxis efterföljansvärd. De sakkunniga vilja särskilt framhålla det lämpliga i att valet icke sker alltför lång tid efter det kamrarna till behandling förehäft vederbörande utskotts utlåtande över ombudsmannens ämbetsförvaltning. Vad beträffar elektorernas antal synes detta väl avvägt. Valkollegiet bör nämligen, om det skall fylla sitt huvudändamål — att medgiva dryftandet av personella frågor under mera smidiga former — icke vara för stort. Å andra sidan får det icke göras för litet. Äro valmännen för få, kan utgången av valen göras beroende av obehöriga inflytelser utifrån. En annan synpunkt som talar för att antalet valmän icke må vara alltför ringa är, att valkollegiet bör så troget som möjligt avspegla den inom riksdagen rådande allmänna uppfattningen. Vad angår valbarheten till elektor synas några särskilda inskränkningar icke böra uppställas i grundlagen.

I fråga om tiden för elektorernas sammankomst har uttalats, bl. a. av 1937 års konstitutionsutskott, att med den hittills tillämpade ordningen, enligt vilken valmännen skola förrätta valet samma dag de själva blivit utsedda, kunde följa, att det verkliga avgörandet skedde under hand i förväg. De sakkunniga, som kunna instämma häri, vilja understryka att på sådant sätt elektorernas — och därmed riksdagens — inflytande på utseendet av ombudsmännen i betänklig mån eluderas. Några mera vägran- de skäl för bibehållande av ifrågavarande föreskrift i dess nuvarande kategoriska avfattning synas icke föreligga. Bestämmelsen, vilken vid sin tillkomst motiverades med att den skulle bidra till »det sökta ändamålet

av ordning och bestämdhet», synes böra uppmjukas därhän att elektorerna skola sammankomma till själva valförrättningen inom viss tid efter det de blivit utsedda. I fråga om valet av riksdagens fullmäktige finnes icke alls någon tidsfrist föreskriven; här synes den emellertid vara väl på sin plats. Tillräckligt rådrum torde kunna erhållas om maximum för fristen sättes till tio dagar. Svårighet lär icke föreligga för valnämnden att under denna tid inhämta erforderliga upplysningar angående lämpliga kandidater liksom ej heller att komma i förbindelse med mera avlägset boende sådana. De sakkunniga utgå ifrån, att valmännen vilja sammankomma en eller, om det skulle visa sig behövt, flera gånger före den slutliga valförrättningen; så plägar förfaras av valmännen för utseende av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret. Något uttryckligt stadgande härom torde, lika litet som beträffande sistnämnda valmän, behöva uppställas för ombudsmannaelektorerna, utan böra förberedelserna till valet få fortgå under friast möjliga former. Den nu förordade grundlagsändringen synes komma att i icke oväsentlig mån bidra till att valet verkligen träffar en person som enligt den allmänna meningen i riksdagen är för ifrågasvarande viktiga kall lämplig och väl skickad. Härigenom minskas i viss mån de olägenheter som må vara förenade med den av de sakkunniga förordade utsträckningen av valperioden för ombudsmännen.

I enlighet med vad de sålunda anført föreslogo de sakkunniga, att 68 § andra stycket andra punkten riksdagsordningen skulle erhålla nu gällande lydelse, och i Kungl. Maj:ts proposition nr 152 till 1940 års riksdag tillstyrkte föredragande departementschefen de sakkunnigas förslag. Konstitutionsutskottet (utlåtande nr 18) hade intet att invända mot det i propositionen framlagda grundlagsändringsförslagets avfattning och riksdagen följde utskottet.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om det författningsarbete, som bedrivs av 1954 års författningsutredning. Enligt sina direktiv skall denna utredning även upptaga spørsmålet om folkrepresentationens uppbyggnad och funktionssätt samt därvid förutsättningslöst undersöka om det nuvarande tvåkammerssystemet bör bibehållas eller ersättas med enkammar-system. Enligt meddelande från utredningen den 9 februari i år, vilket utförligare redovisas i konstitutionsutskottets utlåtande nr 4, har utredningen genomgått förslag till författningstexter. Dessa ha utformats i tre dokument: en grundlag, innehållande bestämmelser om de högsta statsorganen, deras befogenheter och verksamhetsformer, en riksdagsordning, som icke har grundlagskaraktär men med restriktiva bestämmelser angående ändring, samt en riksdagsstadga. Utskottet förutsätter, att utredningen under arbetet med författningsrevisionen icke kan undgå att jämväl komma in på reglerna om förfarandet vid val av riksdagens ombudsmän och deras ställföreträdare. På grund av vad sålunda anförts finner sig utskottet — med erkännande av motionernas beaktansvärda syfte och under erinran om utskottets initiativrätt i hithörande frågor — icke nu böra framlägga något grundlagsändringsförslag i anledning av motionerna. Utskottet hemställer därför,

att motionerna I: 189 och II: 242 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 5 mars 1959

På konstitutionsutskottets vägnar:

BENGT ELMGREN

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Damström, Olsén, Sveningsson, Erik Olsson, Källqvist, Axel Emanuel Andersson, Aspling, fru Segerstedt-Wiberg och herr Eric Carlsson; samt

från andra kammaren: herrar Pettersson i Norregård, Norén, Spångberg, Magnusson i Tumhult, Jonsson i Haverö, Bark, Hammar, Svenungsson, Hamrin och fru Thunvall.